

Analizy natolińskie

5(28)2008

ANNA BRZEZIŃSKA

Polityka Unii Europejskiej wobec Kosowa jako przedmiot debaty przedwyborczej w Serbii

(wybory parlamentarne maj 2008)

Proklamowanie niepodległości przez Kosowo, jego uznanie przez Stany Zjednoczone i niektóre państwa Unii Europejskiej wywołały w Serbii ostrą reakcję. Przedstawiciele wszystkich partii tworzących rząd zgodnie potępili działania władz albańskich Kosowarów. Jednakże w krótkim czasie wydarzenie to spowodowało również narastanie sporów między rządzącymi, a w konsekwencji rozpad koalicji i przedterminowe wybory. Serbia stanęła przed pytaniem czy polityka Unii Europejskiej wobec Kosowa i uznanie nowego państwa przez część z jej członków powinny znacząco wpłynąć na proces zacieśniania stosunków ze Wspólnotą czy też kwestii Kosowa i integracji europejskiej nie należy łączyć.

Celem niniejszej analizy jest ukazanie postrzegania polityki UE wobec Kosowa przez partie pretendujące do objęcia władzy w Serbii oraz wpływu działań Unii na debatę przedwyborczą. Tezą zasadniczą jest, że działania Unii wpłynęły na pogłębienie polaryzacji serbskiej sceny politycznej, a wybory stały się swego rodzaju referendum za lub przeciw zacieśnianiu współpracy Serbii z UE.

1. Unia Europejska wobec niepodległości Kosowa

Zapowiedziane na dzień 17 lutego ogłoszenie niepodległości przez władze albańskie w Kosowie spowodowało konieczność zajęcia przez Unię Europejską stanowiska wobec dwóch kwestii: uznania lub nieuznawania nowego państwa oraz przyszłości misji EULEX.

Misja EULEX została powołana 4 lutego 2008 r. w ramach wspólnego działania Rady UE. Zakładała ona wysłanie do Kosowa grupy śledczych, prokuratorów i sędziów, których zadaniem było wspieranie władz sądowniczych i organów odpowiedzialnych za zapewnienie przestrzegania prawa. Działania te miały na celu prowadzenie skuteczniejszej walki z problemami takimi jak przestępczość zorganizowana czy korupcja. Zapewnienie korzystnych warunków związanych ze zwiększeniem bezpieczeństwa i lepszym egzekwowaniem prawa miało być środkiem do przyciągnięcia potencjalnych inwestorów zagranicznych i w konsekwencji do przyspieszenia rozwoju gospodarczego Kosowa¹.

Misji EULEX zdecydowanie sprzeciwiły się władze serbskie, popierane min. przez Rosję, twierdząc, że działanie misji na terenie Kosowa byłoby nielegalne². Serbia powoływała się na rezolucję ONZ nr 1244, która od 1999 r. regulowała status Kosowa. Rezolucja ta zakładała utrzymanie Kosowa w granicach Serbii, jednocześnie oddając je pod tymczasowy zarząd ONZ³. Administrowanie prowincją powierzono specjalnie do tego celu powołanej strukturze UNMiK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*). Wszelkie działania niezgodne z rezolucją 1244 były postrzegane przez władze serbskie jako pośrednie popieranie niepodległości Prisztiny⁴.

Kontrowersje wokół legalności misji, zbliżający się dzień ogłoszenia niepodległości przez Kosowo oraz niechęć części członków UE do uznania nowego państwa spowodowały konieczność szybkiego zadecydowania o przyszłości EULEX. UE zdecydowała o wysłaniu misji jeszcze przed ogłoszeniem niepodległości przez Prisztinę⁵ tak, by dać szansę państwom Unii, które nie zamierzały uznać Kosowa na głosowanie za wysłaniem misji.

Wysłanie EULEX do separatystycznej prowincji spotkało się z ostrym sprzeciwem władz serbskich. Misja musiała zrezygnować z działalności na terenach zamieszkałych w większości przez Serbów. Z drugiej strony władze albańskie po ogłoszeniu niepodległości przekazały oficjalne zaproszenie dla działania EULEX⁶. Misja wzbudza tym większe sprzeciwy strony serbskiej, ponieważ ma przejąć dużą część zadań UNMiK⁷.

Drugą kwestią, wobec której Unia Europejska musiała zająć stanowisko był sam fakt ogłoszenia niepodległości przez Kosowo. 18 lutego Rada UE oświadczyła, że przyjęła do wiadomości ogłoszenie niepodległości przez Prisztinę i zadeklarowała chęć kontynuowania zaangażowania Unii na rzecz budowania stabilności w regionie. Ze względu

na różnice zdań wewnątrz UE w kwestii uznania bądź nieuznawania nowego państwa Bruksela pozostawiła odnośną decyzję poszczególnym rządów państw członkowskich⁸. Do chwili obecnej (połowa maja 2008 r.) 19 z 27 państw UE uznało niepodległość Kosowa. Zgodnie z oczekiwaniami nie uznały jej przede wszystkim te kraje, które same mają problemy z mniejszościami dążącymi do zwiększenia autonomii lub ruchami separatystycznymi na własnych terytoriach⁹.

2. Niepodległość Kosowa i rozpad koalicji rządowej

Ogłoszenie niepodległości przez Prisztinę wywołało ostrą reakcję ze strony władz Serbii. Zarówno prezydent Boris Tadić, jak i premier Vojislav Koštunica ostro skrytykowali działanie władz albańskich. Następnego dnia parlament serbski przyjął ustawę o unieważnieniu tego jednostronnego aktu¹⁰. Mimo że wszystkie partie tworzące od maja 2007 r. koalicję rządzącą zgodnie podpisały deklarację niepodległości albańskich Kosowarów, wydanie to uwydatniło różnice istniejące między koalicjantami, doprowadziło do narastających sporów i w konsekwencji przyczyniło się do rozpadu koalicji.

Koalicja ta powstała po wyborach parlamentarnych, które miały miejsce w styczniu 2007 r. Mimo wygranej Serbskiej Partii Radykalnej (*Srpska radikalna stranka, SRS*) partia ta nie wykazywała chęci do szybkiego przejścia władzy. Powodem było zbliżające się rozwiązanie sprawy Kosowa. Żadna z partii, a szczególnie te, dla których obrona Kosowa była najwyższym priorytetem, nie chciała być u władzy w momencie jego utraty¹¹. Starając się nie dopuścić do rządów radykałów UE wywierała nacisk na Partię Demokratyczną (*Demokratska stranka, DS*), aby bez względu na okoliczności utworzyła koalicję i przejęła władzę, nawet za cenę oddania funkcji premiera.

Po czteromiesięcznych negocjacjach koalicję utworzyły: Partia Demokratyczna (DS) prezydenta Borisa Tadicia i jej najbliższy partner – G17 Plus oraz Demokratyczna Partia Serbii (*Demokratska stranka Srbije, DSS*) Vojislava Koštunicy i Nowa Serbia (*Nova Srbija, NS*). Funkcję szefa rządu objął Vojislav Koštunica, natomiast DSS i G17 Plus zachowały większość ministerstw.

Działania Unii

wobec problemu suwerenności Kosowa wpłynęły na pogłębienie polaryzacji serbskiej sceny politycznej, a wybory stały się swego rodzaju referendum za lub przeciw zacieśnianiu współpracy Serbii z UE.

W kilkanaście dni po ogłoszeniu niepodległości przez Kosowo SRS złożyła projekt ustawy zakładającej wstrzymanie dalszej integracji z Unią Europejską, dopóki Wspólnota nie potwierdzi, że Kosowo jest częścią Serbii¹². DSS i NS wstępnie poparły projekt, DS i G17 Plus były przeciw. Projekt trafił do opiniowania przez rząd, gdzie został odrzucony głosami DS i G17 Plus. W odpowiedzi Koštunica podał się do dymisji. Nowe wybory rozpisano na 11 maja.

3. Polityka UE wobec Kosowa w debacie przedwyborczej

Uznanie Kosowa przez niektóre państwa UE oraz wysłanie misji EULEX spowodowało konieczność określenia przez partie polityczne własnego stanowiska wobec obu kwestii. Jak pokazał projekt ustawy zgłoszonej przez SRS, główną oś sporu stanowiła kwestia integracji Serbii z UE w kontekście niepodległości Kosowa. W tej sytuacji wykształciły się dwa bloki:

1. partie, które stawiały walkę o Kosowo na pierwszym miejscu, dla których proces integracji europejskiej był nie do zaakceptowania, dopóki UE nie potwierdzi, że Kosowo jest częścią Serbii;
2. partie, które nie wiązały sprawy Kosowa z kwestią integracji z Unią Europejską.

W skład pierwszego bloku weszły przede wszystkim DSS i NS, które utworzyły koalicję przedwyborczą oraz SRS i Serbska Partia Socjalistyczna (*Socijalistička partija Srbije, SPS*). Drugie rozwiązanie poparły DS i G17 Plus, które wraz z mniejszymi partiami utworzyły koalicję przedwyborczą „Za evropsku Srbiju” (ZES). Po tej stronie znalazła się też Partia Liberalno-Demokratyczna (*Liberalno-demokratska partija, LDP*) Čedomira Jovanovicia opowiadająca się za jak najszybszą integracją europejską, jednakże bez postulatu obrony Kosowa.

Przedstawiony powyżej podział pokazywał też prawdopodobne koalicje po wyborach. Choć DSS i SRS zaprzeczały jakoby istniała między nimi umowa o przyszłej koalicji, faktem jest, że te dwie partie nigdy nie znajdowały się tak blisko siebie¹³. Obie ostro krytykowały politykę UE wobec Kosowa, obie sprzeciwiały się integracji, dopóki państwa Unii nie wycofają uznania dla jego niepodległości.

DSS zbudowała swoją kampanię wyborczą na hasle obrony Kosowa. Wielotysięczne demonstracje, które odbyły się w większych miastach Serbii po ogłoszeniu niepodległości przez Prisztinę oraz sondaże przeprowadzane w marcu 2008 r. - pokazujące, że

kwestia Kosowa była w tym czasie dla większości Serbów ważniejsza niż problemy ekonomiczne¹⁴ - sprawiły, że strategia ta wydawała się uzasadniona. Liderzy partii wielokrotnie podkreślali, że opowiadają się za wstąpieniem do UE, ale dopóki Unia nie zmieni swojej polityki wobec Kosowa o żadnych krokach w kierunku integracji nie może być mowy. Starali się przekonać, że wstrzymanie integracji nie oznacza samizolacji Belgradu. Podkreślali też, że ich twarde stanowisko w sprawach politycznych nie stoi na przeszkodzie w rozwijaniu kontaktów gospodarczych, a Serbia będzie otwarta na inwestycje zagraniczne¹⁵.

SRS zawsze opowiadała się za większym zbliżeniem z Rosją niż ze zjednoczoną Europą. Jednakże biorąc pod uwagę fakt, że większość Serbów popiera integrację europejską, partia nie mogła sobie pozwolić na wykluczenie współpracy z Unią. Problem Kosowa pozwolił jej na jawny sprzeciw wobec dalszej integracji¹⁶.

Kampania przedwyborcza SRS opierała się jednak w mniejszym stopniu na podkreślaniu emocjonalnego przywiązania do Kosowa, jak to czyniła DSS, a w większym stopniu na postulatach walki z korupcją i poprawy sytuacji ekonomicznej Serbów. Alternatywą dla integracji z UE miały być inwestycje zagraniczne, pochodzące zarówno z Zachodu, jak i Rosji czy Chin. W przyciągnięciu inwestorów miały pomóc zapowiadane zmiany w prawie – szereg ulg i ułatwień dla inwestorów¹⁷.

SPS, idąca do wyborów w koalicji z mniejszymi partiami, co prawda podkreślała chęć obrony interesu narodowego Serbów, ale przede wszystkim skupiła swoją kampanię wokół reformy socjalnej¹⁸.

Z drugiej strony, koalicja ZES utrzymywała, że polityka UE wobec Kosowa nie stoi na przeszkodzie w dalszym pogłębianiu relacji ze Wspólnotą. W integracji europejskiej koalicja widziała dla Serbii możliwość rozwoju, dla której nie ma alternatywy. Według ZES droga do Unii Europejskiej dawała szansę nie tylko na rozwój gospodarczy Serbii, tworzenie nowych miejsc pracy czy zniesienie wiz, ale i na skuteczniejszą obronę Kosowa. ZES podkreślała, że walka o Kosowo musi odbywać się środkami dyplomatycznymi, a nie podsycaniem przemocy.

LDP postulowała jak najszybszą integrację z UE, bo tylko w ten sposób, jak podkreślała, państwo jest w stanie uporać się z problemami, takimi jak bezrobocie czy korupcja¹⁹. Partia ta problem Kosowa uznawała za należący już do przeszłości. Według niej

Serbia straciła je dawno temu. W konsekwencji głosiła hasło rezygnacji z walki o nie i nawoływała do zwrócenia się ku przyszłości²⁰.

4. Podpisanie SAA i dalsza polaryzacja sceny politycznej

Niepodległość Kosowa i jego uznanie przez część państw UE spowodowały wzrost poparcia dla Serbskiej Partii Radykalnej (SRS)²¹. Poczucie niesprawiedliwości wobec Serbów spotęgowały kolejne wydarzenia: operacja UNMiK/KFOR w północnej Mitrovicy, deklaracja prezydenta Busha o wsparciu militarnym oddziałów w Kosowie oraz wyrok uniewinniający wobec przedstawiciela władz albańskich oskarżonego o zbrodnie wojenne Ramusha Haradinaja, wydany przez Międzynarodowy Trybunał Karny ds. Zbrodni w byłej Jugosławii²².

W tej sytuacji Partia Demokratyczna (DS) zaczęła coraz aktywniej zabiegać o podpisanie z UE Porozumienia o Stabilizacji i Stowarzyszeniu (SAA). Negocjacje w sprawie Porozumienia, postrzeganego jako pierwszy krok na drodze do Unii, zostały rozpoczęte w 2005 roku. W listopadzie 2007 r. Porozumienie zostało parafowane. Jego podpisaniu sprzeciwili się Holandia i Belgia, które uważały, że Serbia niedostatecznie współpracuje z Międzynarodowym Trybunałem Karnym do spraw Zbrodni Wojennych w byłej Jugosławii²³. Warunkiem podpisania stało się zwiększenie tej współpracy. Jednakże wobec wzrostu poparcia dla SRS Unia Europejska zdecydowała się zaproponować Serbii podpisanie Porozumienia. Ze względu na sprzeciw Koštunicy, SAA podpisał wicepremier Serbii Božidar Đelić (DS).

Ów krok Brukseli był jawnym poparciem Unii dla sił proeuropejskich i próbą ich wzmocnienia przed majowymi wyborami.

Podpisanie Porozumienia o Stabilizacji i Stowarzyszeniu doprowadziło do zaostrzenia dotychczasowych podziałów między dawnymi koalicjantami. Punktem spornym stał się artykuł 135 SAA: „Tego Porozumienia nie stosuje się na terytorium Kosowa, które od 10 czerwca 1999 roku znajduje się pod tymczasową kontrolą międzynarodową, zgodnie z Rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1244. Porozumienie to nie wpływa na obecny status Kosowa, ani na określenie jego ostatecznego statusu zgodnie z tą rezolucją”²⁴.

Secesja Kosowa

była ogromną stratą dla narodu serbskiego, ale dla większości Serbów równie ważna, a niejednokrotnie ważniejsza jest poprawa sytuacji ekonomicznej i stworzenie nowych miejsc pracy.

Koalicja ZES twierdziła, że artykuł 135 nie tylko nie zmienia dotychczasowego stanowiska Serbii wobec ogłoszenia niepodległości przez Kosowo, ale jest to jedyny akt, w którym po ogłoszeniu niepodległości potwierdzony jest status Kosowa w myśl w rezolucji 1244²⁵. Natomiast DSS i SRS stały na stanowisku, że wysłanie misji EULEX i uznanie Kosowa przez część członków Unii znacząco zmieniły sytuację, od kąd porozumienie było parafowane. Artykuł 135 jest niewystarczający, w obecnej sytuacji konieczne jest potwierdzenie przez UE, że Kosowo jest częścią Serbii. Według DSS podpisanie porozumienia w tych okolicznościach było pośrednim uznaniem niepodległości Kosowa²⁶.

Podpisanie Porozumienia o Stabilizacji i Stowarzyszeniu przyczyniło się do dalszej polaryzacji sceny politycznej. Ponieważ Porozumienie musiało być ratyfikowane, partie podzieliły się na te, które poparą ratyfikację w przyszłym sejmie i na te, które zagłosują przeciw. Podpisanie Porozumienia i sprawa jego ratyfikacji spowodowała, że wybory zaczęły być przedstawiane w kampaniach wyborczych jako swego rodzaju referendum, które miało odpowiedzieć na pytanie czy Serbowie popierają czy też sprzeciwiają się ratyfikacji SAA.

5. Rezultaty

Podpisanie Porozumienia o Stabilizacji i Stowarzyszeniu znacząco wzmocniło ZES. Koalicja wygrała osiągając wynik 38,4%, co dało jej 9% przewagę nad drugą w kolejności SRS (29,4%) i to zaledwie w trzy miesiące po ogłoszeniu niepodległości przez Kosowo. DSS/NS otrzymała 11,6%, SPS²⁷ – 7,6%, LDP – 5,2%.

Polityka Unii Europejskiej wobec Kosowa oraz podpisanie Porozumienia o Stabilizacji i Stowarzyszeniu znacząco wpłynęły na kampanie wyborcze najważniejszych partii serbskiej sceny politycznej i na sam wynik wyborów. Przebieg debaty przedwyborczej oraz wyniki wyborów z 11 maja ukazały kilka zasadniczych kwestii.

Przede wszystkim mimo uznania niepodległości Kosowa przez większość państw UE i kontrowersji wokół misji EULEX, duża część społeczeństwa Serbii zdecydowanie popiera dalsze zacieśnianie stosunków ze Wspólnotą. Secesja Kosowa była ogromną stratą dla narodu serbskiego, ale dla większości Serbów równie ważna, a niejednokrotnie ważniejsza jest poprawa sytuacji ekonomicznej i stworzenie nowych miejsc pracy. Unia Europejska jest postrzegana przede wszystkim jako miejsce o wyższym standardzie życia, a integracja Serbii z Unią dla wielu wydaje się nie mieć alternatywy²⁸. Prawdo-

podobnie dlatego największym przegranym majowych wyborów okazała się DSS. Silne poparcie walki o Kosowo z pewnością początkowo przysporzyło jej wielu zwolenników, ale deklaracja zatrzymania integracji była bardzo ryzykowna i w konsekwencji nie opłaciła się. Kampania DSS opierała się na emocjach, spoty wyborcze partii utrzymane były w konwencji, która miała przywoływać atmosferę masowych protestów po ogłoszeniu niepodległości przez Kosowo. Propozycja rozwiązania problemów gospodarczych okazała się za mało uwypuklona lub nieprzekonująca.

Z drugiej strony Serbowie są świadomi, w jakich okolicznościach zostało podpisane Porozumienie o Stabilizacji i Stowarzyszeniu. Propozycja dotycząca Porozumienia nie została złożona dlatego, że UE uznała, że Serbia spełniła wszystkie warunki, ale ze względu na sprawę Kosowa i chęć wpłynięcia na wynik wyborów. Dalsze pogłębianie współpracy Serbii z UE nadal zależy od tego, w jaki sposób Serbia będzie współpracowała z Trybunałem w Hadze.

Mimo znaczącej wygranej koalicji ZES wybory pokazały również głęboki podział społeczeństwa. Prawie 30% wyborców od lat głosuje na partię radykalną, która właściwie opowiada się przeciw integracji z Unią.

Ani wygrana koalicja ani zbliżone kwestią obrony Kosowa SRS i DSS nie zdołały zdobyć wystarczającej liczby mandatów, by uzyskać w sejmie większość. W tej sytuacji ogromnym wygranym okazali się socjaliści. Trzymając się z dala od głównej osi sporu, skupiając się na reformie socjalnej, była partia Miloševicia uzyskała ponad 7 % głosów i stała się potencjalnym partnerem koalicyjnym zarówno dla ZES, jak i dla SRS-DSS/NS, które mimo zwycięstwa ZES zapowiedziały możliwość stworzenia koalicji i przejęcia władzy. Taka pozycja SPS, daje jej możliwość prowadzenia rozmów zarówno z jedną jak i drugą stroną, i przystania na propozycję koalicji z tą, która będzie w stanie zaoferować jej najwięcej.

(czerwiec 2008)

ANNA BRZEZIŃSKA – etnolog - absolwentka Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ.

---

¹ Wspólne działanie Rady 2008/124/WPZiB z dnia 4 lutego 2008 r. w sprawie misji Unii Europejskiej w zakresie praworządności w Kosowie, EULEX KOSOWO, <http://www.infor.pl/dzienniki-unii-europejskiej,seria-L,rok,2008,nr,42.html>

² *EU odobrila misiju za Kosovo*, B92, 16.02.2008, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=02&dd=16&nav_id=285108, *Ilegalno prisu-*

-
- stvo Pitera Fejta na Kosmetu otvoreno ruganje autoritetu UN, 1.03.2008,
<http://www.srbija.sr.gov.yu/vesti/vest.php?id=84051>
- ³ Resolution 1244 (1999), 10 June 1999, <http://www.unmikonline.org/press/reports/N9917289.pdf>
- ⁴ *Will the Real Serbia Please Stand Up?*, Crisis Group Europe Briefing nr 49, 23.04.2008, s. 13,
<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=5402&cl=1>
- ⁵ *Kosovo First Month*, Crisis Group Europe Briefing nr 47, 18.03.2008, s.2,
<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=5335&cl=1>
- ⁶ Željka Jevtić, *Feith: We stay until Kosovo joins EU*, 12.03.2008,
<http://www.consilium.eu.int/uedocs/cmsUpload/BLIC-EN.pdf>
- ⁷ *EU odobrila misiju...*
- ⁸ Council of the European Union Press Release, Nr 6496/08 (41), 18.02.2008, s.7
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/98818.pdf
- ⁹ Spośród państw UE Kosovo uznały: Francja, Wielka Brytania, Łotwa, Niemcy, Estonia, Włochy, Dania, Luksemburg, Belgia, Polska, Austria, Irlandia, Szwecja, Holandia, Słowenia, Finlandia, Węgry, Bułgaria, Litwa
- ¹⁰ Odluka Narodne skupstine Republike Srbije o potvrđivanju odluke Vlade Republike Srbije o poništavanju protivpravnih akata privremenih organa samouprave na Kosovu i Metohiji o proglašenju jednostrane nezavisnosti, 18.02.2008,
http://www.mfa.gov.yu/Srpski/Facts/kim_odluka_skupstina_s.html
- ¹¹ *Serbia's New Government: Turning from Europe*, Crisis Group Europe Briefing nr 46, 31.05.2007, s.3-5,
http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/balkans/b46_serbias_new_government_turning_from_europe.pdf
- ¹² *SRS uputila predlog rezolucije*, B92, 3.03.2008,
http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=03&dd=03&nav_category=11&nav_id=287490
- ¹³ *I bez sporazuma SRS i DSS nikad bliži*, B92, 22.04.2008,
http://www.b92.net/info/izbori2008/analize.php?nav_id=295397&start=20
- ¹⁴ Min. niski standard žycia i bezrobocie, „Strateški marketing”: *DS i SRS izjednačeni u Beogradu*, B92, 16.04.2008, http://www.b92.net/info/izbori2008/analize.php?nav_id=295423&start=20
- ¹⁵ Predizborna debata, 6.05.2008,
<http://www.youtube.com/watch?v=MBfGss5bA6Y&eurl=http://www.b92.net/info/izbori2008/>
- ¹⁶ *Will the real Serbia...* s.13
- ¹⁷ Predizborna debata, 6.05.2008
- ¹⁸ Ibidem
- ¹⁹ Predizborna debata, 9.04.2008,
<http://www.youtube.com/watch?v=AGUJfHe5voE&eurl=http://www.b92.net/info/izbori2008/>
-

---

²⁰ LDP była jedyną partią, która nie wzięła udziału w głosowaniu o unieważnieniu ogłoszenia niepodległości przez Kosowo, *Skupština poništila nezavisnost*, B92, 18.02.2008,

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=02&dd=18&nav_id=285399

²¹ sondaż przeprowadzony przez CeSID w kwietniu 2008 roku pokazuje 35% poparcia dla SRS (wynik w wyborach 2007 roku – 28,6%), *Detalji istraživanja Cesida*, B92, 24.04.2008,

http://www.b92.net/info/izbori2008/analize.php?nav_id=295630&start=10

²² Więcej o tych wydarzeniach: *Will the Real Serbia...* s. 10-11

²³ *Hronologija pregovora Srbije i EU*, B92, 29.04.2008,

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=04&dd=29&nav_id=296261

²⁴ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju,

http://www.b92.net/info/dokumenti/index.php?nav_id=296490

²⁵ Predizborna debata, 6.05.2008

²⁶ Ibidem

²⁷ W koalicji z partiami PUPS i JS

²⁸ *Will the Real Serbia...*, s.13, *66 odsto građana za SSP*, B92, 30.04.2008,

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=04&dd=30&nav_id=296423